

KÜRESEL SALGINDA SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA

Ali Ergur¹ & Besim Can Zırh²

Öz

Salgının beklenmedik bir şekilde ve hızda yayılması, dünya tarihinde ilk kez küresel ölçekte geniş çaplı bir doğal felaketin ortaya çıkmasına neden oldu. Kuşkusuz tarihte, çağları kapatıp yenilerini başlatan, derin toplumsal etkiler bırakan, yıkıcı ve yenileyici sonuçlar doğuran pek çok salgın olmuştur. Hayatın birçok alanında kanıksanmış eşitsizlikler, toplumlar için hayati öneme sahip hizmetlerin özelleştirilmesi gibi on yıllardır sürdürülen politikaların sonuçları bu dönemde somut olarak görünürlük kazandı. Olağanüstü koşullar olağanüstü araştırma yöntemlerinin icat edilmesini, bizatihi saha araştırması kavramının yeniden tanımlanmasını teşvik etmiştir. Bu toplumsal anlamda baskılayıcı ancak aynı zamanda yenilikleri cesaretlendiren ortamda yeni araştırma yolları açan araştırmacıların bu deneyimlerini öğrenmek, derlemek ve kayda geçirmek amacıyla, *Sosyoloji Derneği* girişimiyle 9-10 Eylül 2021 tarihlerinde çevrimiçi ortamda, "Salgında Sosyolojik Araştırma, Sınırlılıklar ve Yeni Tahayyüller" başlıklı sempozyum düzenlenmiştir. Seçilen sunumların bu özel sayı çerçevesinde derlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: COVID-19, Salgın, Sosyolojik Araştırma, Pandemi, Yöntem.

SOCIOLOGICAL RESEARCH UNDER THE PANDEMIC

Abstract

The unexpected and rapid spread of the epidemic caused a large-scale natural disaster to occur on a global scale for the first time in world history. Undoubtedly, there have been many epidemics in history that closed eras and started new ones, left deep social effects, and had devastating and regenerative results. The results of policies implemented for decades, such as inequalities in many areas of life and the privatization of services that are vital for societies, became concretely visible in this period. Extraordinary circumstances have prompted the invention of extraordinary research methods, the redefinition of the very concept of field research. In order to learn, compile and record these experiences of researchers who opened new research paths in this socially repressive but at the same time encouraging innovation environment, a symposium titled "Sociological Research in the Epidemic, Limitations and New Imaginations" was held online on September 9-10, 2021, at the initiative of the Sociological Association. Selected presentations have been compiled within the framework of this special issue.

Keywords: COVID-19, Outbreak, Pandemic, Sociological Research, Methods.

¹ Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID:0000-0003-2168-8871

² ODTÜ, Sosyoloji Bölümü ORCID: 0000-0003-3506-6096

GİRİŞ

Salgının beklenmedik bir şekilde ve hızla yayılması, dünya tarihinde ilk kez küresel ölçekte geniş çaplı bir doğal felaketin ortaya çıkmasına neden oldu. Kuşkusuz tarihte, çağları kapatıp yenilerini başlatan, derin toplumsal etkiler bırakan, yıkıcı ve yenileyici sonuçlar doğuran pek çok salgın olmuştur. Bununla birlikte, mevcut kayıtlara bakarak hiçbirinin, Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilen COVID-19 salgını kadar hızlı yayılan, tam anlamıyla küresel boyutta ve çok-merkezli olarak gelişen bir nitelikte olduğunu söyleyemiyoruz. Nitekim COVID-19, yalnızca küresel bir olgu olmakla kalmamış, bizatihi ekonomik ve kültürel anlamda küreselleşmenin bir sonucu olarak belirlemiştir. Küresel, bölgesel, ulusal eşitsizliklerden beslenmiş ve bu eşitsizlikleri güçlendirmiştir.

Salgının biyolojik sonuçlarının kendisi kadar, yaşanan sürece dair üretilen enformasyon da bütün karşıtlık ve bulanıklıklarıyla birlikte aynı hızda yayılarak dünyanın son on yıllarda yaşadığı, her toplumun belirli meseleler üzerinde yarı yarıya kutuplaştığı toplumsal ve siyasal iklime eklemelendi. Salgına ilişkin gelişen komplo teorileri mevcut siyasal yarılmaları derinleştirdi; ülkeler içinde göçmenler gibi ötekilere, uluslararası düzeyde belirli ülkelere karşı ırkçılığın güçlenmesine neden oldu. 2003 yılında yaşanan SARS salgını sürecinde gelişen *infodemi* (yanlış bilginin hızla yaygınlaşarak toplumsal ve siyasal sonuçlar oluşturması) kavramı bu dönemde yeniden hatırlandı ve küresel ölçekte geniş bir uygulama alanı buldu.

Mart 2020 ayı itibarıyla küresel salgına karşı uygulamaya koyulan önlemlerle birlikte kurulu toplumsal yapı ve ilişki düzlemleri bir anda askıya alındı; alışıldık gündelik hayat kurgusu derinden sarsıldı. OECD'nin "öngörülemediği bir derin dondurucu" olarak andığı bu zorlu döneme dayanıklılık açısından her toplumun ancak en zayıf halkası kadar güçlü olabildiğini gördük. Hayatın birçok alanında kanıksanmış eşitsizlikler, toplumlar için hayati öneme sahip hizmetlerin özelleştirilmesi gibi on yıllardır sürdürülen politikaların sonuçları bu dönemde somut olarak görünürlük kazandı.

Bu öngörülemediği durumun sosyolojik araştırma uygulamalarına etkisi bir yana sosyoloji disiplini açısından imkân sunduğu tanıklığının benzersiz olduğunu öncelikle not etmek gerekiyor. Graham bu imkânı; Garfinkel'in, kurucusu olduğu etnometodolojik yaklaşımın önemli ayaklarından biri olan ve toplumsal kabuller açısından kanıksanmış olanın sınanması olarak özetleyebileceğimiz, "gedik açan deney" (breaching experiment) kavramına işaretlerle tartışması bu açıdan değerlidir (2020, s. 140). Konuya farklı açılardan yaklaşan Zinn (2021a, 2021b), Maestriperi (2021) ve Genov (2020) bu tanıklığın sosyoloji disiplini açısından iki yönlü dönüştürücü bir etkisi olacağına ortaklaşır. Beklenmedik bir şekilde içine sürüklendiğimiz bu "deney", sosyoloji açısından bir yanıyla (yeni durumu eldeki kuramlarla açıklama ve mevcut yöntemsel araçlarla bu yeni durumu anlama yönünde) özgün bir zorluk oluştururken; diğer yanıyla, bu zorluğu aşmaya yönelik her yeni adım ise disiplini güçlendirecektir. Matthewman ve Huppertz de her doğal felaketin "sosyolojik bir müdahale" (sociological intervention) için olgunlaşma deneyimi olacağını söylerken sürecin disiplin açısından bu "deneysel" yönüne işaret etmektedir (2020, s. 679).

Genov, bu tanıkla birlikte sosyolojide doğal çevrenin insanların kendi aralarında ve yapılarla olan etkileşimindeki belirleyici yönüne odaklanacak çok boyutlu paradigmalardan güçleneceğini öngörmektedir (2020, s. 321). Maestriperi ise sürecin erken dönemlerinde salgının barındırdığı risk karşısında tüm farklılıkları eşitlediği anlamında geliştirilen "büyük dengeleyici" (great equaliser) yaklaşımının yanlışlığını ilk ortaya koyan disiplin olan sosyolojinin, "kesişimsellik" (intersectionality) kavramındaki ısrarının ne kadar haklı olduğunu gördüğünü ve benzeri durumlar karşısında geliştirilecek politikaların şekillenmesinde bu haklılığın yansımaları olacağını belirtmektedir (2021, s. 1). Zinn bu farkındalıkların kuramsal milliyetçiliklerin ötesinde (methodological nationalism) küresel bir (birbirinden) öğrenme deneyimiyle güçleneceğine işaret etmektedir (2021b, s. 603). Nitekim aşağıda bazı örneklerini sunacağımız üzere bu olağanüstü tanıklığa dair sosyoloji disiplini ilk müdahalelerin hemen hepsi dünyanın farklı köşelerinden deneyimleri ortaklaşmaya yönelmiştir.

Fakat sosyoloji bu tanıklığı nasıl çerçeveleyecektir? Salgının erken dönemlerinde maske takılmasına ilişkin yaşanan tartışmaları hatırlayalım. Yüzyılı aşkın süredir modern toplumların sırtını dayamış olduğu modern tıbbın bu kadar temel bir konu karşısında yaşadığı kafa karışıklığı ortadayken, benzeri tanıklıkları ancak belirli bir demlenme sürecinden sonra kuramsallaştıran sosyolojinin yaşanan aciliyet karşısında ne gibi bir müdahalesi söz konusu olabilir? Hangi sosyoloji salgına karşı ihtiyaç duyulan müdahalenin biçimlenmesi değerli bulacaktır? Gulbenkian Komisyonu'nun (1993) sosyal bilimlerin 30 yılını değerlendirdikleri tartışmanın üzerinden 30 yıl geçmişken yaşadığımız bu dönemi çalışmak ve anlamak yönünden sosyoloji nerede duracaktır? Bu soruların cevap bulması kuşkusuz ki bu sürecin tetiklediği dönüşümler ışığında önümüzdeki zamanda karşılık bulacaktır.

Bununla birlikte sosyoloji disiplinine mensup olan bizlerin bu süreci kişisel ve mesleki olarak nasıl deneyimlediğimiz belki de önemli bir başlangıç noktasıdır. *Amerikan Sosyoloji Derneği* (ASA – American Sociological Association) “COVID-19 Döneminde Sosyologlar ve Sosyoloji” (2020) başlığıyla hazırladığı özel sayı ve sonrasında düzenli olarak güncellenen “ASA – Sosyologlar için COVID-19 Kaynakları” internet sayfası bu anlamda önemli bir çalışma olarak not edilmelidir. Bu çalışmalarla ASA, dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı statülerden sosyologların COVID-19 döneminde kişisel ve mesleki olarak yaşadıklarını kayıt altına alırken dönemin getirdiği zorluklar karşısında araştırma ve eğitim faaliyetleri açısından deneyimleri ortaklaştırmaya çalışmıştır. Bu çalışmalara dayanarak akademik 50 benzeri kurumla birlikte “COVID-19 Döneminde Bölüm Değerlendirmeleri ve Yeniden Atanma Süreçleri Açıklaması” başlıklı bildiriyle üniversiteleri özellikle güvencesiz çalışan akademisyenler ve araştırmacıların durumları konusunda hassas olmaya davet ederek önemli bir savunuculuk faaliyeti gerçekleştirmiştir.

Avrupa Tarama Araştırması Derneği (The European Survey Research Association) tarama araştırmaları yöntemleri üzerine özel bir sayı hazırlayarak bu süreçte ihtiyaç duyulacak toplumsal bilginin üretilmesi konusunda deneyimleri ortaklaştırmaya çalışmıştır. Sayının editörü Kohler, salgının toplumsal boyutlarına dair eşi benzeri görülmedik bir talep oluştuğunu, bu nedenle özel sayının derginin tarihinde benzeri bulunmayan bir hızla çıkarıldığını belirtiyor (2020, s. 93). *Health Sociology Review* ise salgının henüz ikinci haftasında dünyanın farklı bölgelerinde deneyimleri ortaklaştırmak amacıyla bir özel sayı çağrısında bulunmuş ve gelen 150 başvurudan bölgesel ve konu bazlı çeşitliliği gözeterek hızlı bir derleme çıkartmışlardır (Lupton, 2020, s. 111). “Sosyoloji ve COVID-19 Pandemisi” başlıklı bu özel sayının editörü Lupton çalışma ekibiyle birlikte salgında sosyolojik araştırma alanındaki çalışmalarını açık erişim olarak derlemeye devam etmiştir.³

Zeitschrift für Soziologie (Sosyoloji Dergisi) ise salgının ilk dalgasının ardından, Mayıs 2020 tarihinde durum tespiti yapmak üzere veri tabanlarında kayıtlı, mesleklerinin farklı aşamalarındaki 1200 sosyoloğa ulaşarak çevrimiçi bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmaya katılan, üniversitelerde çalışan 260 sosyoloğun tümü yüz yüze görüşme imkânı kalmadığı için araştırma çalışmalarının kısıtlandığını, ofis ve kütüphaneler kapalı olduğu için kaynaklara erişim konusunda güçlükler yaşadıklarını ve eve kapanmalar nedeniyle (elbette ki kadınlar ağırlıkta olarak) ev içi sorumlulukların mesleki çalışmalarını baskılandığını belirtmiştir. Çalışma araçlarını dijitalleştirmek, çalışma kapsamı ve konusu değiştirmek ve beklentilerini düşürerek sürece karşı kişisel direnci güçlendirmeye yönelmek en yaygın baş etme stratejileri olarak tespit edilmiştir (Sawert ve Keil, 2021, s. 345-6). Washington Üniversitesi – Nippon Vakfı ise seyahat kısıtlamaları ve yüz yüze temasların imkânsız hale gelmesine karşın özellikle doktora ve sonrası araştırmacılar için kapsamlı bir yöntem kılavuzu hazırlamıştır (Garcia ve Barclay, 2020).

Bu tartışmalar sadece disiplinin ana çerçevesi içinde gerçekleşmemiş farklı alt disiplinler ve hatta etnografik yöntemler kullanan farklı disiplinler de bu değerlendirme sürecine kendi alanlarından katkı sunmuştur. Söz gelimi, *Sociology of Religion* (Din Sosyoloji) dergisi özel bir editöryal not yayımlayarak, salgın sürecinin kendi alanlarına olası etkilerini değerlendirmiştir. Bu ayrıntılı değerlendirmede, inanç topluluklarının sürdürülmesinde yüz yüze iletişim ve topluluk buluşmalarının önemine işaretler; COVID-19 Salgını süreci sadece bu alt disiplin alanındaki araştırmalara değil, bizatihi inanç alanının kendisinin dönüşümüne bir etki yapacak olmasıyla ele alınmaktadır (Baker, vd. 2020, s. 358-9). Benzeri bir açıdan, Iqbal, Twamley ve Faircloth da salgının gençlik çalışmalarına etkisini, özel bir toplumsal kategori olarak gençliğin kurucu (okullar ve üniversiteler gibi) alanlarına olan etkisiyle birlikte tartışmaktadır. Araştırma yöntemlerinin kaçınılmaz olarak kaydı dijital araçlara erişim sorunu, gençliğin bu dönemle ilgili yaşayabileceği özel stres, araştırmaya katılımcı bulmak konusunda farkında olunamayacak engeller ve katılımcıların araştırmaya odaklanmasını sağlama güçlüğü, salgının bu özel alandaki sosyolojik araştırmalara etkileri olarak not edilenler arasındadır (2020, s. 6-7). *Nature Plants* dergi çevresi ise dünyanın 17 ülkesinden 29 etno-biyolog ile bir değerlendirme gerçekleştirerek, salgının kendi alanlarına etkisi konusunda bir değerlendirme gerçekleştirdi. Buna göre; salgının yerel topluluklar ve onların doğal kaynaklarla ilişkilerine olan etkisi, salgının etno-biyologların yerel topluluklarla gelecekte kuracakları ilişkilere olan etkisi ve bu sürecin, disiplinin kavramsal ya da uygulamalı önceliklerini nasıl değiştireceği üç temel başlık olarak öne çıkmaktadır (Vandebroek, vd. 2020, s. 723).

³ Küresel Salgında Saha Araştırması Yapmak: başlıklı bu dosyaya şu bağlantıdan erişilebilir: <https://www.uio.no/studier/emner/matnat/ifi/IN3010/v21/ressurser/doing-fieldwork-in-a-pandemic.pdf>.

Türkiye’de ise özellikle eğitim çalışmaları ve psikoloji alanında uzaktan eğitimin sonuçları ve salgının psikolojik etkileri konusunda gerçekleştirilen hızlı araştırmaların ağırlık kazandığı görülmektedir. TÜBİTAK hemen salgın sürecinin başında “COVID-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşeri ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler” başlıklı özel bir çağrı açmış ve bu kapsamda 160 farklı kurumdan gelen toplam 682 proje önerisinden 97’si desteklenmeye değer bulunmuştur. Bu alanların dağılımına baktığımızda da bu eğilim doğrulanmaktadır: Eğitim (22), iktisat (14), iletişim (7), işletme (8), mimarlık ve şehir ve bölge planlama (2), psikoloji (24), sağlık (5), siyaset bilimi ve kamu yönetimi (5), sosyoloji (10). Hacettepe Üniversitesi – Nüfus Etütleri Enstitüsü ise “COVID-19 Sırasında ve Sonrasında Araştırma” başlıklı bir rapor yayımlamıştır (Adalı, Koyuncu ve Türkyılmaz, 2021). Araştırma yöntemlerinin genel ve tarihsel bir değerlendirmesi ışığında salgın dönemine dair ayrıntılı bir değerlendirme içeren rapor aynı zamanda ulusal ve uluslararası altı uzmanla gerçekleştirilen kapsamlı mülakatları da içermektedir.⁴

Tüm bu çalışmaların ışığında genel çerçeve olarak vurgulanması gereken nokta, salgının sosyolojik araştırmalara dair alışıldık uygulama yöntem, desen ve kalıplarını uzunca bir süre etkisizleştirilmesi anlamına gelmesidir. Bu kapsamda toplumbilimciler yeni araştırma yordamları aramaya ve ağır salgın koşulları altında sosyal bilim uygulamalarını yeniden kurgulamaya çalışmışlardır. Olağanüstü koşullar olağanüstü araştırma yöntemlerinin icat edilmesini, bizatihi saha araştırması kavramının yeniden tanımlanmasını teşvik etmiştir. Bu toplumsal anlamda baskılayıcı ancak aynı zamanda yenilikleri cesaretlendiren ortamda yeni araştırma yolları açan araştırmacıların deneyimlerini öğrenmek, derlemek ve kayda geçirmek amacıyla, *Sosyoloji Derneği* girişimiyle 9-10 Eylül 2021 tarihlerinde çevrimiçi ortamda, “Salgında Sosyolojik Araştırma, Sınırlılıklar ve Yeni Tahayyüller” başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir. Özgün araştırma deneyimlerinin bir araya getirilmesine vesile olan bu toplantıda sunulan bildirimlerin bazıları bu özel sayıda bir araya getirildi. Bu özel sayının yaşanan bu döneme dair Türkiye’den tarihe not düşmek kapsamında önemli bir katkısı olacağı inancındayız.

Salgında Sosyolojik Araştırma, Sınırlılıklar ve Yeni Tahayyüller.

COVID-19 küresel salgını beraberinde getirdiği tüm belirsizliklerle birlikte sosyal araştırmaların tasarımı ve uygulanması alanında yeni sınırlılıklar ve imkanlarla birlikte değerlendirilmelidir. **Avcı-Aksoy**’un “metodolojik kırılmalıklar” olarak kavramsallaştırdığı salgın süreci, olağan zamanlarda üstesinden gelinebilen, üzeri örtülebilen kırıkların görünür olduğu bir dönem olarak deneyimlendi. Yukarıda da tartışıldığı üzere bu dönem, sosyoloji disiplini açısından eşi benzeri bulunmayan küresel çapta toplumsal bir “deney” olarak yaşandı. Bu tanıklığın disiplinin üyeleri bizler açısından kuşkusuz kişisel ve mesleki olarak tartışılması gereken birçok yönü bulunuyor.

Her şeyden önce araştırma sahasının dijitalleşmesi ve çevrimiçi platformlara kayması en genel durum olarak karşımıza çıkıyor. Kuşkusuz bu durum yeni değildir. Bu gibi araçların sosyoloji araştırmalarında kullanılması İnternete dayalı teknolojilerin ilk ortaya çıktığı dönemlere kadar geri gitmektedir. Bu dönemde ise bu gibi araçların etkin bir şekilde kullanılması COVID-19 salgınına yönelik uygulanan önlemlerin getirdiği zorlukları tam olarak ortadan kaldırmaya dahi önemli ölçüde esneklediğini görüyoruz. Diğer bir deyişle, olası katılımcılarımıza sunabileceğimiz yüz yüze ve çevrimiçi görüşme seçenekleri; zamansal, mekânsal, vb. koşullardan kaynaklı engelleri aşabilme imkanlarıyla araştırma sorusuna ve sahasına yeni boyutlar kazandırmıştır. Fakat bu imkanlarla mümkün olan yeni sosyolojik temas araştırma tasarımının her aşaması için değerlendirilmesi gereken yeni kısıtlılıklarla birlikte düşünülmelidir.

Atölye kapsamında yapılan sunumlarda gördüğümüz, salgın döneminde araştırmanın sahasının bu araçlarla birlikte yeniden kurulmasının en doğrudan sonuçlarından biri, “araştırmacı konumu” ve zamansal-mekânsal eksenleriyle özel bir etkileşim biçimi olarak “görüşme” eylemi üzerine olmuştur. Öncelikle araştırmacı ve görüşmeci salgına karşı alınan önlemler çerçevesinde eşitlenmiştir. Salgının getirdiği risklerin belirsizliği karşısında olağan durumlarda araştırmacının görüşmeciye karşı sahip olabileceği araştırması hakkında bilgiye dayalı üstünlük konumu silikleşmiştir. Birçoğu akademisyen olan araştırmacıların “uzaktan eğitim” nedeniyle yaşadıkları “pedagojik duygusal yük”, özellikle kadın araştırmacıların evlere kapanma döneminde ve kreşlerin/okulların kapanmasıyla birlikte taşımak zorunda kaldıkları ev-içi sorumluluklar bu eşitlenmenin temel zeminini teşkil etmiştir. **Atılgan** ve **Turan**’ın tartıştığı üzere bu durumun araştırmacının aynı zamanda bir sağlık çalışanı kadın olduğu örnekte özel bir durum oluşturmuştur. Bir yandan salgınla mücadelede etkin olarak görev almakta olan araştırmacı bir yandan da karantina uygulamaları, eğitime ara verilmesiyle birlikte kadın ve anne

⁴ Mülakatlar Enstitü’nün *YouTube* kanalından erişime açıktır: https://www.youtube.com/channel/UCb7Ni7CixCEw5j1y5evOP_A.

olmanın bu yeni durumda getirdiği koşullarda araştırmacı konumunu müzakere etmek durumdadır. Fakat bu mesele **Altınışik-Ergur** ve **Kabakçı**'nın tartıştığı üzere bir imkân olarak da görülebilir. Aynı zamanda hekim olan araştırmacı, meslek ağı ve kimliği üzerinden sahasını kurabilmek ve görüşmecilere erişim sağlayabilmek yönünde özel bir kabiliyete sahip olabilmıştır.

Dijital araçlara dayalı görüşmelerde, araştırmacının görüşme yapılan ortamda ekran dışında bir mevcudiyet kuramıyor ve bu ortama erişimin bir bağlantının tıklanmasına indirgenmiş olması nedeniyle araştırma pedagojisinin en önemli ayağı olan “beşeri temas” noksanlığına dayalı güçlükler tüm örneklerde karşımıza çıkmaktadır. **Sırma**'nın işaret ettiği üzere bu durum araştırmacı ve görüşmeci arasında (görüşmenin gerçekleştiği odaya aniden birinin girmesi gibi) beklenmedik bir duruma karşı (iletişimin belirli mimiklerle askıya alınması gibi) yeni kodlar geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. **Arık** ve **Avşar-Arık** da araştırmacının, bir anlamda jestlerini yitirerek, “sahne önünde” olamadığı bu yeni (ve belki de yarım) mevcudiyetin görüşmecilerle güven inşası açısından da bir sorun olduğuna işaret etmektedir.

Bunun yanı sıra olağan zamanlarda, yüz yüze temasa dayalı görüşmelerde çalışan kimi yöntemlerin bu uzaklıkta işlevsiz kaldığı ya da kimilerine de yeni işlevler kazandırdığını görülmektedir. **Karakuş Umar** örneğinde video temelli mülakat tekniğini dijital çağın getirdiği olanaklarla araştırmanın uzaktan gerçekleştirilmesi yönünde kolaylaştırıcı bir imkân olurken, **Sönmez-Öğütte**, **Sevlü** ve **Sarımuratoğlu**'nun örneğinde ise odaklanılan kümenin yaşı nedeniyle dijital araçlar yerine yüz yüze tasarlanan araştırmada salgın koşulları, yaygınca kullanılan kar topu tekniğinin çalışmasını engellemiştir. Bu iki araştırmada gördüğümüz katılımcı kümenin “yaş” gibi belirli temel özellikleri salgın döneminde araştırma tasarımına ve yöntemine özel bir etkisi olmuştur. **Çalışan** ve **Akçapar**'ın belirttiği üzere bu dönemde göçmenler gibi farklı kırılmalıklara sahip topluluklara ulaşmak, onların araştırmaya katılımını sağlamak özel zorluklar ve etik meseleleri gündeme getirmiştir. **Erbuğ** ve **Özalkan**, **Tekin** ve **Beril**, **Yüksel** ve **Ergün**'ün tartıştığı üzere “dijital bölüme” olarak anılan, araştırma kapsamında kimlere ulaşılabilirliği, ulaşılmasına karşın araştırmaya katılmayan olası görüşmeci adaylarının neden katılmadığı, kimlerin araştırmaya dahil olabileceği ve dahil edilebilir olduğu erişim açısından dikkatli düşünülmesi gereken bir konu başlığıdır.

Kuşkusuz özel sayıya yapılan katkılardaki tartışmalar burada bizim okumalarımızdan not aldığımız kimi başlıklarla sınırlı değildir. Genel bir çerçeveden baktığımızda; araştırmacının kim olduğu, nasıl bir araştırma sorusu çerçevesinde hareket ettiği, bu sorunun hedef aldığı görüşmeci kümesinin özgünlüğü, görüşme sürecinde salgınla ilişkili olarak yaşananlar, araştırmacı ya da görüşmecilerin salgından nasıl etkilendiği gibi ana soru başlıklarının toplumsal cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim seviyesi, dijital okuryazarlık gibi değişkenlere göre farklı ve yeni cevaplar bulması mümkündür. Bu durum ise araştırmacının sahasını tasarlarken erişim, örneklem, görüşmeci mahremiyeti gibi kimi etik sorunları kendi örneğinde incelikli olarak düşünmesini gerektirmektedir. Nitekim, Garcia ve Barclay'nin uyardığı üzere, bu dönemde geliştirilen tüm yeni araç ve yöntemler “yeni imkanlar sunuyor olmalarına karşın araştırma sorularına, teknik gerekliliklere, kaynak kullanımı ve etik konulara ilişkin yönetsel uygunluklar yeterli düzeyde değerlendirilmelidir” (2020, s. 4). Bu sayının önümüzdeki yeni dönemde süreceği aşikâr olan böylesi uzun erimli bir değerlendirmeye katkı sunmasını umuyoruz.

Sosyoloji Derneği adına teşekkürler...

Sosyoloji Derneği adına Atölye'nin gerçekleştirilmesinde Düzenleme Kurulu üyeleri; Ali Ergur (Prof. Dr. – Galatasaray Üniversitesi – Sosyoloji), Aylin Çakıroğlu Çevik (Dr. Öğretim Üyesi - TEDÜ – Sosyoloji), Besim Can Zırh (Dr. Öğretim Üyesi - ODTÜ – Sosyoloji), Gülçin Con Wright (Dr. Öğretim Üyesi - TEDÜ – Sosyoloji), Günnur Ertong Attar (Doç. Dr. - Mersin Üniversitesi – Sosyoloji), İlhan Zeynep Karakılıç (Dr. Öğretim Üyesi - Bahçeşehir Üniversitesi – Sosyoloji), Kezban Çelik (Prof. Dr. - TEDÜ – Sosyoloji), Nilay Çabuk Kaya (Prof. Dr. - Ankara Üniversitesi – Sosyoloji) hocalarımızın yanı sıra atölye özel sayısının hazırlanmasında destek olan Cansu Çobanoğlu (İstanbul Teknik Üniversitesi – Bilim, Teknoloji ve Toplum Yüksek Lisans) ve Yavuz Yavuz (Ankara Üniversitesi – Sosyoloji Yüksek Lisans) ve atölyenin düzenlenmesinde sundukları destekler için öğrencilerimiz Begüm Güner (Orta Doğu Teknik Üniversitesi – Sosyoloji Lisans), Neval Bingöl Orta Doğu Teknik Üniversitesi – Sosyoloji Lisans) ve Sude Meydan (Ankara Üniversitesi – Sosyoloji Lisans) teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

- Adalı, T., Koyuncu, Y. & Türkyılmaz, Sinan, (2021). *Surveys in Covid-19 and Post Covid-19 Days*. Hacettepe University: Institute of Population Studies.
- Baker, J. O., Martí, G., Braunstein, R., Whitehead, A. L., & Yukich, G. (2020). Religion in the age of social distancing: How COVID-19 presents new directions for research. *Sociology of Religion*, 81(4), 357-370.
- Connell, R. (2020). COVID-19/sociology. *Journal of Sociology*, 56(4), 745-751.
- Garcia, S. G., & Barclay, K. (2020). *Adapting research methodologies in the Covid-19 pandemic: Resources for researchers*. Nippon Foundation Ocean Nexus, EarthLab, University of Washington.
- Genov, N. (2020). Towards a paradigmatic enhancement of sociology. *International Review of Sociology*, 30(2), 311-331.
- Scambler, G. (2020). Covid-19 as a 'breaching experiment': exposing the fractured society. *Health Sociology Review*, 29(2), 140-148.
- Hurrell, J. A., Arenas, P. M., & Puentes, J. P. (2020). Reshaping the future of ethnobiology research after the COVID-19 pandemic. *Nature Plants*, 6.
- Iqbal, H., Twamley, K., & Faircloth, C. (2020). *Researching Youth: New Methods in Changing Times*. University College.
- Kidd, N. (2020). Sociologists and Sociology during COVID-19. *A publication of the American Sociological Association*, 48(3), 1-45.
- Kohler, U. (2020, June). Survey research methods during the COVID-19 crisis. *In Survey Research Methods* (Vol. 14, No. 2, pp. 93-94).
- Lupton, D. (2020). Special section on 'Sociology and the Coronavirus (COVID-19) Pandemic'. *Health Sociology Review*, 29(2), 111-112.
- Maestriperi, L. (2021). The Covid-19 pandemics: why intersectionality matters. *Frontiers in Sociology*, 6, 52.
- Matthewman, S., & Huppatz, K. (2020). A sociology of Covid-19. *Journal of Sociology*, 56(4), 675-683.
- Sawert, T., & Keil, M. (2021). Research note: The COVID-19 pandemic and its effects on scientific work in German sociology. *Zeitschrift für Soziologie*, 50(5), 338-348.
- The Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences. (1993). *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 18(4 (68)), 172-174.
- Vandebroek, I., Pieroni, A., Stepp, J. R., Hanazaki, N., Ladio, A., Alves, R. R. N., & Dahdouh-Guebas, F. (2020). Reshaping the future of ethnobiology research after the COVID-19 pandemic. *Nature Plants*, 6(7), 723-730.
- Will, G., Becker, R., & Weigand, D. (2020, June). COVID-19 lockdown during field work. *In Survey Research Methods* (Vol. 14, No. 2, pp. 247-252).
- Zinn, J. O. (2021a). Introduction: Towards a sociology of pandemics. *Current Sociology*, 69(4), 435-452.

Zinn, J. O. (2021b). Conclusions: Towards a sociology of pandemics and beyond. *Current Sociology*, 69(4), 603-617.